УДК 378.126

Жабенко Олександр
кандидат наук з державного управління,
провідний науковий співробітник
відділу інтеграції вищої освіти і науки
Інституту вищої освіти НАПН України

Роль студентів в оцінюванні професіоналізму науково-педагогічних працівників університетів

На сьогодні нормативно-правовими актами окреслено необхідність розвитку автономії закладів вищої освіти через право «на самоврядування, що полягає у самостійності, незалежності, відповідальності закладу вищої освіти у прийнятті рішень із питань академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, фінансово-економічної діяльності, добору і розстановки кадрів», та обов'язок організовувати якісну освітню діяльність для забезпечення здобуття особами якісної вищої освіти й сприяння створенню нових знань [9; 10].

Реалізація цих права і обов'язку має призвести у кінцевому підсумку до підвищення якості в організації освітнього процесу й діяльності науково-педагогічних працівників, формування якісного викладацького складу та вирішення проблеми підвищення конкурентоздатності випускників університетів на ринку праці.

Якість викладацького складу та його діяльності у значній мірі залежить як від підготовки фахівців на магістерському, освітньо-науковому й науковому рівнях, постійного професійного розвитку науково-педагогічних працівників (через самоосвіту й саморозвиток, курси підвищення кваліфікації, стажування тощо), так і від постійного оцінювання їх діяльності адміністрацією університетів, колегами, роботодавцями та студентами як споживачами освітніх послуг.

Проблеми оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників розглядалися багатьма вченими, зокрема: І.П. Аннєнкова розробила методику оцінювання професійної діяльності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти студентами, що ґрунтується на анонімному опитуванні за визначеними критеріями [1, с. 302]; О.М. Козак на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних підходів до оцінки ефективності діяльності викладацького складу обґрунтувала методичні підходи до оцінки результативності діяльності викладача вищої школи [4]; Л.В. Пшенична розглядала основні підходи до визначення рейтингу викладачів вищих навчальних закладів у контексті оцінки їх педагогічної компетентності через опитування студентів як експертів якості роботи викладачів й запропонувала сукупність рейтингових показників, які дають змогу оцінити основні особистісні якості науково-педагогічних працівників і виступають індикатором якості освіти [11]. Однак роль студентів в оцінюванні професіоналізму науково-педагогічних працівників університетів не була предметом їх досліджень.

В університетах України оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників здійснюється переважно шляхом запровадження механізму їх рейтингового оцінювання (метою якого є «підвищення ефективності та результативності професійної діяльності …; забезпечення прозорості та об'єктивності оцінювання діяльності кожного …; забезпечення здорової конкуренції, підвищення мотивації ефективності праці; стимулювання діяльності, спрямованої на підвищення якості та результативності навчального процесу» [7]). І у цьому процесі створення рейтингу діяльності науково-педагогічних працівників оцінювання якості їх діяльності студентами, що здійснюється з «метою оцінювання рівня задоволеності вимог

студентів щодо якості викладання та педагогічної майстерності викладачів», є «однією із форм контролю якості викладання … (поряд із такими формами як: відкриті заняття, взаємовідвідування, контрольні відвідування, експертне оцінювання, самооцінювання)» [5, с. 5]. Як складова системи рейтингування навчально-педагогічних працівників проводяться, наприклад, соціологічні опитування «Викладач очима студентів» [12; 13].

Крім того, з метою налагодження дієвого зворотного зв'язку в університетах існують практики проведення «післясесійних засідань зі студентами» за участю студентів, викладачів, завідувачів кафедр, представників адміністрації факультетів університетів. На таких засіданнях студенти можуть озвучувати існуючі недоліки в навчальному процесі (наприклад, необхідність практичної спрямованості навчання; пунктуальність і дотримання розкладу занять викладачами; ставлення викладачів до підготовки та проведення навчальних занять тощо [2].

За результатами рейтингового оцінювання науково-педагогічних працівників адміністрацією університетів здійснюється стимулювання кожного учасника рейтингу через преміювання, надбавки, присвоєння звань («Викладач року», «Кращий викладач року» тощо), при цьому участь студентів у процесі висунення кандидатів на номінування до певних звань та їх оцінюванні є різною. Наприклад, у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова оцінюють науково-педагогічних працівників для перемоги в номінації на звання «Викладач року» представники від адміністрації університету та науково-педагогічного складу. Студентів до цього процесу залучають мінімально, адже відповідно до [6], до їхньої думки із самого початку існує критично-упереджене ставлення («…Оскільки при розрахунку рейтингу викладача мають бути враховані й якісні показники його діяльності (наприклад, якість лекційних, семінарських занять тощо), то необхідно проводити опитування студентів. Проте варто наголосити на тому, що студенти через їх недостатній для цього досвід не можуть бути визнані абсолютно компетентними експертами, здатними зробити правильні висновки щодо компетентності викладача, актуальності конкретного курсу, що вивчається, шляхів вдосконалення методики викладання цього курсу тощо» [6]). Вважаємо, що тут чомусь ігнорується той факт, що студенти, (наприклад, майбутні економісти, юристи, програмісти та й ті ж педагоги), які із другого-третього курсу працюють за майбутнім фахом, здатні доволі об'єктивно оцінити як роботу науково-педагогічного працівника так і його фахову компетентність.

Питання для опитування студентів й критерії для оцінювання науково-педагогічних працівників розробляються адміністрацією університету без участі студентів. Питання анкети стосуються навчального курсу («Цікавий за змістом?», «Корисний?», «Зрозумілий?», «Цікавий за формою (як викладається)?»). До того ж опитування студентів не є обов'язковим, а його результати не є визначальними при визначенні номінанта, адже «Ця сума балів (за результатами опитування – авт.) входить до групи «Інші показники», якщо таке опитування проводилося» [6].

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка присвоєння почесного звання «Кращий викладач року» відбувається взагалі без участі студентів. «Пропозиції щодо присвоєння почесного звання «Кращий викладач року» надходять від кафедр до вченого секретаря кожного факультету (інституту) з метою обрання однієї кандидатури на засіданні вченої ради відповідного факультету (інституту). До секретаріату Вченої ради університету подається витяг із протоколу засідання вченої ради факультету (інституту) з рекомендацією, кому присвоїти це звання. Почесне звання «Кращий викладач року» присвоюється Вченою радою університету на її засіданні у червні поточного року» [8].

Як бачимо, студенти долучені до оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників університетів. Проте оцінка студентів, як основних споживачів освітніх послуг в

університетах, не є визначальною, а є всього лише незначною частинкою («однією із форм») контролю за діяльністю науково-педагогічних працівників, адже їх в університетах чомусь все ще сприймають не як споживачів освітніх послуг, а як молодих людей, «чиє майбутнє знаходиться в наших руках» [13].

Ситуація дещо змінюється, коли конкурс організовується й кошти на преміювання виділяються не адміністрацією закладу вищої освіти, а іншим суб'єктом. Тоді є можливість, що думка студентів буде врахована більшою мірою. Наприклад, у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» існують конкурси «Кращий викладач Факультету природничих наук» і «Кращий викладач кафедри англійської мови» на премії від випускника університету 1997 року Тараса Лукачука. Претендентів на ці звання можуть пропонувати як кафедри й науково-педагогічні працівники, так і студенти. Переможця конкурсу визначає конкурсна комісія за результатами: наукової та методичної роботи (її частка в загальній оцінці – 20 %); анонімного опитування студентів (його частка в загальній оцінці – 80 %) [3].

Однак, студенти (здобувачі вищої освіти), відповідно до ст. 53 Закону України «Про освіту» мають право на «якісні освітні послуги; справедливе та об'єктивне оцінювання результатів навчання» [10]. А функцією органів студентського самоврядування, згідно п. 5 ст. 40 Закону України «Про вищу освіту», є «участь у вирішенні питань удосконалення освітнього процесу та у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти» [9].

Тому у нагоді може стати досвід університетів Нідерландів [14; 15] в оцінюванні діяльності науково-педагогічних працівників. Наприклад, Університетський фонд (University Fund) в Wageningen University and Research щороку організовує номінування на премію «Викладач року». Кращого викладача обирають студенти, обираючи трьох своїх улюблених викладачів через електронну систему для проведення виборів в університеті (WebElect). Основними критеріями для оцінки викладачів є: викладацькі якості; дидактичні методи; рівень знань викладачів; участь в освітніх інноваціях; виконання загальних обов'язків із навчання студентів [15]. Переможці отримують грошову нагороду від Університетського фонду (University Fund).

В University of Amsterdam Студентська рада і Студентський союз за результатом студентського голосування нагороджують кращих викладачів премією «Викладач року (Lecturer of the Year)». Переможець конкурсу оголошується на початку нового навчального року протягом якого він виконує роль «посла хорошого викладання і навчання в університеті» («ambassador for good teaching and education at the University of Amsterdam») і його діяльність є прикладом для наслідування іншими науково-педагогічними працівниками [14].

Роль студентів в оцінюванні професіоналізму науково-педагогічних працівників в університетах України на даний час є незначною. На жаль, у більшості університетів студентів все ще не сприймають як рівноправних суб'єктів в оцінюванні діяльності науково-педагогічних працівників, хоча відповідно до законодавства України студенти мають право на повноцінну участь у заходах університетів щодо підвищення якості освітнього процесу.

Тому, базуючись на досвіді університетів провідних країн, слід забезпечити право студентів на оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників університетів через щорічне обрання ними зі складу науково-педагогічних працівників університету номінанта на звання «Викладач року» (чи іншого), що буде здійснюватися паралельно із процесом загальноприйнятого рейтингового оцінювання науково-педагогічних працівників. Таким чином якість освіти в університеті буде стимулюватися через визнання викладачів, які найбільше турбуються за навчальний прогрес студентів, а врахування результатів такого оцінювання дозволить: розвивати й вдосконалювати освітні послуги, що надаються

університетом; формувати базу даних щодо очікувань студентів та їхнього задоволення послугами університету; підвищити результативність співпраці викладачів і студентів у процесі реалізації освітніх програм.

Обов'язковою передумовою оцінювання студентами діяльності науково-педагогічних працівників має стати завчасне визначення органом студентського самоврядування критеріїв оцінювання науково-педагогічних працівників та узгодження їх із вченою радою університету. Критеріями оцінювання викладачів можуть бути: викладацькі якості, дидактичні методи, рівень знань викладачів, ентузіазм у роботі, використання освітніх інновацій, виконання загальних обов'язків із навчання студентів тощо. При розробці критеріїв необхідно враховувати деякі фактори, такі як кількість кредитів, відведених навчальним планом на вивчення дисципліни, кількість студентів, які вивчали дисципліну тощо.

Література

1. Аннєнкова І.П. Теорія і методика моніторингу якості професійної діяльності науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів : дис. на здобуття наук. ступ. док. пед. наук : 13.00.06 – теорія і методика управління освітою ; ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». Старобільськ, 2016. 517 с. URL : http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/577.

2. Директор ІЕСК Андрій Лозинський: «Наші викладачі ніколи не забувають про зворотний зв'язок зі студентами...» / сайт Національного університету «Львівська політехніка». URL : http://lp.edu.ua/news/2016/dyrektor-iesk-andriy-lozynskyy-nashi-vykladachi-nikoly-ne-zabuvayut-pro-zvorotnyy-zvyazok.

3. Конкурс «Кращий викладач ФПрН», «Кращий викладач кафедри англійської мови» 2018 року / сайт Національного університету «Києво-Могилянська академія». URL : https://www.ukma.edu.ua/index.php/news/3752-konkurs-krashchyi-vykladach-fprn-krashchyi-vykladach-kafedry-anhliiskoi-movy-2018-roku/

4. Козак О.М. Оцінка роботи викладача як елемент системи забезпечення якості вищої освіти // Економіка та управління підприємствами: економічний часопис. 2011. № 7–8. С. 36–39. URL : http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/ 123456789/47815/11-Kozak.pdf?sequence=1.

5. Положення про організацію контролю якості освітнього процесу та підготовки фахівців у Національному університеті «Львівська політехніка», ухвалено Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» Протокол № 50 від 20.12.2018. 9 с. URL : http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/attach/2019/12214/svo_03.12_polozhennya_pro_organizaciyu_kontrolyu_yakosti_osvitnogo_procesu_ta_pidgotovky_fahivciv.pdf.

6. Положення про рейтингове оцінювання діяльності викладачів НПУ імені М.П.Драгоманова, схвалено рішенням Вченої ради університету 28.05.2010, затверджено ректором НПУ імені М.П. Драгоманова 28.05.2010. 32 с. URL : http://zmyo.npu.edu.ua/ua/dokumentatsiia/polozhennia/64-polozhennia-pro-reitynhove-otsiniuvannia-diialnosti-vykladachiv-kafedr-ta-instytutiv.

7. Положення про рейтингове оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників НФаУ, затверджено ректором Національного фармацевтичного університету 27.04.2016. URL : http://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2016/ Положення -Рейтинг-НПП.pdf.

8. Присвоєння почесного звання «Кращий викладач року». URL : http://senate.univ.kiev.ua/?p=72.

9. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII (із змінами; у редакції від 01.01.2018, підстава № 2233-19). URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

10. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-19. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.

11. Пшенична Л.В. Рейтинг викладача як індикатор якості освіти // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 1 (35). С. 368–378. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_1_46.

12. Соціологічне опитування «Викладач очима студентів» / сайт Факультету інформаційних технологій КНУ імені Тараса Шевченка. URL : http://fit.univ.kiev.ua/archives/3246.

13. Соціологічне опитування «Викладач очима студентів». Про результати аналізу відгуків студентів. Додаток № 1 / сайт Київського національного університету будівництва і архітектури. URL : http://www.knuba.edu.ua/ukr/wp-content/uploads/2016/06/ДОДАТОК-№1для-сайту.pdf.

14. Lecturer of the Year / University of Amsterdam. URL : http://www.uva.nl/en/education/quality-of-education/lecturer-of-the-year/lecturer-of-the-year.html.

15. Teacher of the Year Award / Wageningen University&Research. URL : https://www.wur.nl/en/Benefactors/Areas-to-support/Awards/Teacher-of-the-Year-Award.htm.

УДК 37.04

Зарема Ібрагімова
аспірант кафедри економіки підприємств
та соціальних технологій,
Державний університет телекомунікацій,
м. Київ

Соціально-культурний розвиток студентів в міському просторі

Університетська освіта, вузівське середовище, студентська спільнота - одні з найдинамічніших, прогресивних, провідних і помітних в сучасному суспільстві соціальних явищ. Період навчання у вузі для більшості молодих людей наповнений сенсу, дій, характеризується цілим спектром соціальних взаємодій. Це час, коли в житті молоді з'являються нові практики, що зумовлюють для неї поява будь-яких складнощів і проблем і в той же час забезпечують їй професійний та особистий розвиток, успіхи і досягнення. Саме молодь є одним з найактивніших суб'єктів суспільних відносин. Така характеристика даної соціальної спільності, в якій в якості ключової підспільності абсолютно точно можна розглядати студентство, пояснює підвищений інтерес соціологів до неї з 1970-х років аж до наших днів.

В інституціональному та організаційному планах інститут вищої освіти є найважливішою структурою, яка визначає і формує якісні характеристики людського капіталу молодих людей. Сучасні університети в національному масштабі виступають не тільки «постачальниками робочої сили» високої кваліфікації на ринок праці, а й своєрідним рушієм розвитку міських просторів за рахунок свого інтелектуального, культурного і соціального потенціалу. Університети сьогодні багато в чому відображають державні пріоритети, впливають на розвиток економічних і політичних структур суспільства.